

УДК [378.147:34]:004.4

ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

*Плотнікова Марія Володимирівна,
канд.юрид. наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
та фінансового права ННІ права,
Сумський державний університет*

В статті досліджуються можливості та напрями використання електронних засобів навчання для викладання юридичних дисциплін. Наголошується на великому значенні, які мають сучасні технології як в сучасному житті в цілому, та роботі юриста зокрема. Це є однією з причин необхідності застосування сучасних інформаційних технологій і в процесі підготовки майбутнього юриста. На основі вивчення висловлених в юридичній літературі підходів щодо доцільності використання електронних засобів навчання для викладання окремих навчальних дисциплін, розглядається доцільність застосування окремих електронних засобів навчання, зокрема, мультимедійних технологій навчання, електронних підручників, відкритих інформаційних ресурсів. Характеризуються основні напрями застосування таких відкритих освітніх ресурсів як он-лайн курси та веб-інструменти для організації навчання або контролю знань. Аналізується функціонування платформи для розробки та підтримки дистанційних курсів в Сумському державному університеті, доцільність її застосування для викладання юридичних дисциплін. Обґрунтовується важливість використання як засобів навчання правових інформаційних ресурсів. Адже вміння юриста працювати з реєстром нормативних актів, реєстром судових рішень тощо підвищує навички самостійного пошуку та аналізу правової інформації.

В результаті проведеного дослідження наголошується на тому, що застосування електронних засобів навчання при викладанні юридичних дисциплін не тільки індивідуалізує навчання, полегшує викладення навчального матеріалу, але й збільшує навички самостійного пошуку та аналізу інформації майбутніми юристами. В результаті формує умови для особи "навчання протягом всього життя", яке є запорукою підтримання належного професійного рівня юриста.

Ключові слова : фахова підготовка юристів; електронні засоби навчання; відкриті освітні ресурси; відкриті інформаційні ресурси; дистанційне навчання.

Plotnikova M.V. Use E-Learning for Teaching Legal Disciplines. The author examines the capabilities and uses of e-learning for teaching legal disciplines. The author emphasizes the importance that have advanced technology in modern life as a whole, and in particular lawyer. This is one reason for the need to use modern information technologies in preparation for future lawyers. Based on the study made in the legal literature approaches to the feasibility of using e-learning to teach certain subjects, examined the feasibility of individual e-learning, including multimedia learning technologies, electronic books, public information resources. The main areas of application such as open educational resources online courses and web tools for organizing training or knowledge control characterized. The ability to use existing available web tools for learning or knowledge check exempt institution from having to immediately develop their own software to implement training and control of knowledge. The functioning of a platform for the development and support of distance learning courses at SSU, the appropriateness of its use for teaching legal disciplines is analyzed by the author. The importance of using legal information resources as learning tools grounded. Finally,

the ability to work with legal databases, database of court decisions, etc. increases the ability to self-work and analysis skills of legal information.

The study author emphasizes that the use of e-learning in teaching legal disciplines not only individualizes learning and facilitates the presentation of educational material and increases the skills of independent search and analysis of future lawyers. As a result, it creates conditions for "lifelong learning", which is the key to maintaining a proper level of professional lawyers.

Keywords : professional training of lawyers; e-learning; open educational resources; open information resources; Distance Learning.

Актуальність дослідження. Проникнення в повсякденне життя новітніх інформаційних технологій ставить перед викладачем нові завдання по впровадженню в освітній процес електронних засобів навчання. Як слушно вказує К. Л. Бугайчук, система вищої освіти України вступила в період фундаментальних змін, що характеризуються новим розумінням цілей і цінностей освіти, усвідомленням необхідності переходу до безперервної освіти, новими концептуальними підходами до використання нових технологій навчання (Bugaichuk 2011). Успішне впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій дасть можливість підвищити зацікавленість студентів процесом навчання, ефективно контролювати набуті знання та навички, готувати фахівців, що пристосовані до вимог сучасного ринку праці та в цілому досягати мети вищої освіти. Головним напрямком застосування інформаційно-комунікативних технологій є електронні засоби навчального призначення, які оптимізують роботу викладача, дають більше можливостей для індивідуалізації навчання, удосконалюють процедуру проведення заходів контролю тощо. Тому актуальними є спроби осмислити зміст і значення електронних засобів навчання для освітнього процесу у вищому навчальному закладі, зокрема для викладання юридичних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На дидактичні можливості електронних засобів навчання останнім часом звертається достатня увага науковців. Застосування інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі у вищому навчальному закладі розглядали в своїх працях В. Андрущенко, А. Олійник (Andrushchenko, Oliiuk 2008), М. Афанасьєв (Afanasyev, Romashova 2010), К. Л. Бугайчук (Bugaichuk 2011), О. М. Гудирева (Hudyreva 2010), С. Ясинська, М. Саєнкус (Yasynska, Saiensus 2011) та ін. Окремі питання їх застосування у професійній підготовці майбутніх юристів розглядалися в науковій літературі. Наприклад, А. Г. Бочевар досліджувала ефективність застосування мультимедійних технологій як засобу формування інформаційно-

комунікаційної компетентності майбутніх юристів (Bochevar 2016). С. Г. Головка визначила особливості розроблення та використання засобів комп'ютерної підтримки у підготовці майбутніх правників (Holovko 2010). Однак комплексного аналізу застосування електронних засобів навчання, які можуть використовуватися для підготовки майбутніх юристів, в науковій літературі майже не проводилося.

Метою даної статті є вивчення можливостей та напрямів використання електронних засобів навчання для викладання юридичних дисциплін.

Значення електронних технологій навчання при підготовці юристів полягає в тому, що комп'ютерні технології є незамінним ефективним засобом роботи сучасного юриста та основним способом удосконалення її організації. Проте, як слушно зауважує С. Г. Головка, "у практиці вищої школи використання комп'ютера носить на сьогодні локальний характер, і серед причин такої ситуації визначає відсутність мультимедійних лекційних аудиторій, кабінетів для практичних занять, відповідного програмного забезпечення для підтримки навчальних дисциплін, методичного супроводу, достатня кваліфікація викладачів" (Holovko 2010, pp. 129-130). Хоча необхідність застосування сучасних електронних засобів навчання при підготовці майбутніх юристів не викликає сумніву. Наприклад, П. Біленчук, зазначає, що "при університетах, інститутах, академіях, доцільно створити інформаційно-аналітичні довідкові центри організації і управління та стратегічного розвитку юридичної освіти, правничої науки і юридичної практики, основним завданням яких мають бути розробка, презентація і пропонування новітніх консолідованих системних як традиційних, так і електронних мультимедійних проектів на основі використання сучасних засобів пізнання та інноваційних інтерактивних технологій" (Bilenchuk 2013).

Наявні дослідження електронні засоби навчання, які знайшли застосування при підготовці майбутніх юристів, свідчать про зростаючий інтерес дослідників до цього питання, а також збільшення їх значення в організації

освітнього процесу. В основному наводиться перелік тих засобів, які можна застосовувати при викладанні дисциплін різного напрямку, проте недостатньо наголошується на їх важливості у формуванні загальних та спеціальних правничих компетентностей (Bilenchuk 2013, Holovko 2010).

Розглянемо детальніше електронні засоби навчання які доцільно застосовувати для викладання юридичних дисциплін. Насамперед, це мультимедійні технології – це технологічні та програмні засоби, що дозволяють відтворювати рухоме або нерухоме зображення та звук, що використовується для проведення аудиторних занять для забезпечення додаткової наочності навчального матеріалу, що вивчається. В педагогічній літературі мультимедіа визначається “і як засіб навчання, і як інструмент, за допомогою якого розробляються мультимедійні педагогічні програмні засоби” (Zhuk 2012, p. 31). Узагальнюючи значення використання мультимедіа в освіті, А. Г. Бочевар слушно зазначає, що це сприяє інтенсифікації й підвищенню ефективності процесу навчання, створює умови для самоосвіти і саморозвитку і в поєднанні з телекомунікаційними технологіями розв’язує проблему доступу до нових джерел навчальної інформації (Bochevar 2016).

Широкого поширення зараз набуває розробка електронних підручників, які мають багато переваг порівняно з друкованими їх варіантами, проте не повинні замінювати їх. Серед основних переваг електронного підручника визначають наочність матеріалу, легкість зміни й доповнення новими матеріалами; можливість включення мультимедійного матеріалу, можливість швидко переходити від однієї частини підручника до іншого (Bugaichuk 2011). До речі така властивість електронних підручників як можливість легко змінювати та доповнювати новими матеріалами є дуже корисною для викладання юридичних дисциплін, адже постійні зміни в законодавстві зумовлюють швидко втрату актуальності друкованих підручників.

Ще одним електронним засобом навчання, який доцільно застосовувати для викладання юридичних дисциплін є відкриті освітні ресурси. За визначенням ЮНЕСКО – це матеріали, які використовуються для підтримки навчання, знаходяться у вільному доступі, можуть багаторазово використовуватися, модифікуватися і передаватися для використання третім особам. ЮНЕСКО підготувало Рекомендації щодо роботи з освітніми відкритими ресурсами (Guidelines for Open Educational Resources (OER) in Higher Education), в яких були розглянуті ключові питання та сформульовані пропозиції щодо

включення відкритих освітніх ресурсів в освітні програми вищих навчальних закладів. Так, в цих Рекомендаціях зазначається, що навчальні заклади повинні прагнути не тільки створювати власні відкриті освітні ресурси, але й використовувати ресурси, які розробили за їх межами.

Серед відкритих освітніх ресурсів як окрему групу слід виділити он-лайн курси, які дають можливість дистанційно опанувати певну дисципліну, та веб-інструменти для організації навчання або контролю знань. Наприклад, он-лайн платформа Coursera, яка робить освіту доступною кожному, пропонуючи онлайн-курси від провідних університетів і організацій (<https://ru.coursera.org/>). «Prometheus» – це український громадський проект масових відкритих онлайн-курсів, метою якого є безкоштовне надання найкращих навчальних можливостей кожному громадянину України (<http://prometheus.org.ua/>). Он-лайн курси провідних університетів, наприклад, MIT OpenCourseWare (<http://ocw.mit.edu>) – це навчальні курси, які університети викладають в загальний доступ для вільного скачування, ознайомлення і поширення. Набір матеріалів, доступних для кожної програми, може бути різним, відповідно він може бути використаний і викладачем для вивчення зарубіжного досвіду викладання дисципліни, і студентом для поглиблення знань з даної навчальної дисципліни, а також будь-якою особою, яка бажає отримати знання в цій галузі. Oxford Internet Institute також дає можливість некомерційного використання розміщених он-лайн та оф-лайн курсів (<http://www.oii.ox.ac.uk/webcasts/>).

Щоб не здійснювати розробку власних програмних продуктів для здійснення навчання та контролю знань, можна використовувати доступні веб-інструменти для навчання або організації контролю знань, наприклад, Платформа LearningApps.org, яка є сервісом Web 2.0 для підтримки процесів навчання та викладання за допомогою невеликих інтерактивних модулів, які можуть використовуватись безпосередньо як навчальні ресурси або для самостійної роботи (сервіс вільно доступний за адресою – <http://learningapps.org/>). Серед електронних засобів для проведення контрольних заходів слід відмітити платформу Kahoot! – безкоштовний веб-інструмент для створення інтерактивних вікторин, які можуть бути використані в освітньому процесі (адреса: <https://getkahoot.com/> для створення вікторини, адреса, з якого студенти беруть участь у вікторині <https://kahoot.it>), а також Socrative – безкоштовний

веб-інструмент, який дозволяє через серію вправ і розвиваючих ігор просто і легко перевірити знання студентів (адреса: www.socrative.com; студенти можуть отримати доступ до інструменту з мобільного пристрою за адресою www.m.socrative.com).

Використання зазначених відкритих освітніх ресурсів дасть можливість стимулювати самостійне вивчення юридичних дисциплін, ефективний контроль набутих знань та навичок студентів. В той же час, як слушно вказує С. Г. Головка, “поступово на зміну окремим монотехнологіям комп'ютерного навчання в правовій освіті, які спрямовані на досягнення конкретних дидактичних цілей і передбачають фрагментарне, невпорядковане використання комп'ютерної техніки та можливостей сучасних інформаційних технологій, мають прийти узагальнені комп'ютерно-орієнтовані технології, використання комп'ютера в яких буде дидактично впорядкованим та методично обґрунтованим” (Holoenko 2010, p. 132). Дійсно, розробка вищими навчальними закладами власних навчально-методичних комплексів дасть можливість одночасно забезпечити і вивчення навчального матеріалу, і контроль отриманих знань та навичок.

Прикладом такого навчально-методичного комплексу, системою, яка дозволяє поєднати багато з названих вище електронних засобів навчання, є створена на веб-порталі СумДУ платформа для розробки та підтримки дистанційних курсів (<http://ocw.sumdu.edu.ua/>). Даний веб-ресурс може забезпечити потреби як окремої навчальної теми, навчальної дисципліни або в цілому дистанційної форми навчання. Зазначена система складається з 1. конструктору навчально-методичних матеріалів, що надає можливість створювати, надавати доступ до навчально-методичних матеріалів проекту, публікувати навчально-методичні матеріали на ОСВ СумДУ; 2. платформи – автоматизованої системи дистанційного навчання СумДУ, що складається з підсистеми створення і управління навчальним матеріалом, віртуального навчального середовища та системи управління навчальним процесом; та 3. ОСВ – відкритий електронний ресурс структурованих колекцій організаційних, навчально-методичних матеріалів дисциплін, що включено до складу програм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, а також додаткових освітніх програм. На базі цієї системи успішно функціонує навчання за дистанційною формою, перевагами якої є можливість студента

самостійно опрацьовувати навчальний матеріал впродовж навчального року; консультуватися за необхідності з викладачами; навчатися в будь-якому місці, обладнаному комп'ютером, що має доступ до мережі інтернет; переглядати результати контрольних заходів (<http://dl.sumdu.edu.ua/ua/study/principle>).

Уявляється доцільним застосування даної системи для студентів денної форми навчання при вивченні окремих тем навчальної дисципліни, винесених на самостійне опрацювання, включаючи проведення контролю знань. Слід зазначити, підготовка студентом тільки письмових завдань за допомогою комп'ютера не дозволить належним чином сформулювати навички усного мовлення, які є вкрай важливими для професійної діяльності юриста, тому така форма навчання повинна передбачати і проведення занять в групі в режимі реального часу.

При підготовці юристів доцільно користуватися дидактичними можливостями не тільки відкритих освітніх ресурсів, але й відкритих інформаційних ресурсів, значення останніх, за умови належного методичного забезпечення з боку викладача, не можна недооцінювати.

Можна навести перелік таких відкритих інформаційних ресурсів, які безперечно заслуговують на увагу і, як правило, рекомендуються для викладання юридичних дисциплін. В першу чергу серед таких ресурсів слід назвати Портал Верховної Ради України (www.portal.rada.gov.ua), який дає можливість ознайомитися з етапами законотворчої роботи (внесеними на розгляд законопроектами, результатами їх розгляду, експертними висновками щодо законопроектів) та її результатами – текстом прийнятих законів. Корисними для підготовки висококваліфікованого юриста є вміння користуватися Єдиним державним реєстром судових рішень. Це автоматизована система збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень (<http://www.reyestr.court.gov.ua/>), до якої вносяться судові рішення всіх судів, крім тих, які містять інформацію, що є державною таємницею. Вивчення принципів роботи з даним Реєстром дасть можливість аналізувати правозастосування в тій чи іншій сфері. Дуже інформативними можуть бути сайти органів державної влади. Наприклад, на сайті Рахункової палати України можна ознайомитися з результатами її діяльності, прикладами системних порушень, виявлених у

ході здійснення нею контрольно-аналітичних та експертних заходів (<http://www.ac-rada.gov.ua>).

Нетрадиційними для використання, однак дуже корисними можуть бути такі відкриті ресурси, що містять повнотекстові версії наукових праць, наприклад, Google Scholar (вільна доступна пошукова система, яка індексує повний текст наукових публікацій всіх форматів і дисциплін www.scholar.google.com); ELibUkr-OA – мультидисциплінарний відкритий електронний архів (сервіс, що пропонується через портал проекту ELibUkr, для науковців, викладачів, докторантів, аспірантів та наукових співробітників університетів чи будь-яких інших наукових інституцій України, які не підтримують власного (інституційного) відкритого електронного архіву <http://oa.elibukr.org/>); наукова періодика України на порталі Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua/portal/>); OpenDOAR – авторитетний каталог академічних репозитаріїв відкритого доступу <http://www.openoar.org/>.

Висновки. Світова тенденція переходу від індустріального до інформаційного суспільства зумовлює застосування нових підходів при підготовці фахівців тої чи іншої галузі знань, що обумовлює необхідність використання електронних засобів навчання при підготовці фахівців з вищою освітою. Це повною мірою стосується і викладання юридичних дисциплін при підготовці майбутніх юристів. Для навчання і роботи юристу потрібно вміти працювати з базами даних, спеціальним програмним забезпеченням, реєстрами тощо, відповідно використання електронних засобів навчання дозволяє не тільки реалізувати конкретні завдання навчання, але й створює для особи можливості для “навчання протягом всього життя” в майбутньому, що необхідно для збереження належного професійного рівня юриста.

Застосування електронних засобів навчання для викладання юридичних дисциплін є обґрунтованим і на сьогодні набуло найбільшого поширення у формі: 1. використання мультимедійних засобів для проведення аудиторних занять; 2. створення електронних підручників для студентів всіх форм навчання; 3.

використання відкритих освітніх ресурсів (як власних, так і розроблених за межами навчального закладу); 4. організація дистанційного навчання з наряду підготовки чи спеціальності чи окремої дисципліни.

Для викладання юридичних дисциплін доцільно використовувати відкриті освітні ресурси (зокрема он-лайн курси для дистанційного вивчення певної навчальної дисципліни, веб-інструменти для організації навчання або контролю знань), а також відкриті інформаційні ресурси, які сприятимуть підготовці високопрофесійних конкурентоздатних фахівців в сфері права. До останніх слід віднести: бази нормативно-правових актів (наприклад, портал Верховної Ради України); сайти, на яких надається доступ до державних реєстрів, що містять правову інформацію (наприклад, Єдиний державний реєстр судових рішень); сайти органів державної влади; відкриті ресурси, що містять повнотекстові версії наукових праць. Зазначені відкриті інформаційні ресурси можуть виконуватимуть всі функції електронного освітнього ресурсу і можуть бути корисними для викладання юридичних дисциплін, тому що сприяють формуванню навичок самостійно шукати та опрацьовувати інформацію юридичного характеру.

Новим для української вищої школи є організація навчальної роботи із студентами за дистанційними технологіями навчання. Наприклад, створена в Сумському державному університеті платформа для розробки та підтримки дистанційних курсів дає можливість забезпечити потреби як окремої навчальної теми, навчальної дисципліни або в цілому дистанційної форми навчання (<http://ocw.sumdu.edu.ua/>). Застосування даного електронного засобу навчання для студентів денної форми навчання для викладання юридичних дисциплін, дасть можливість не тільки отримати необхідні знання, а й допоможе сформуванню додаткових навичок самостійно навчатися, які знадобляться майбутньому юристу для постійного підвищення його кваліфікації та забезпечать його конкурентоздатність на ринку праці.

Використана література :

1. Andrushchenko, V., Oliinyk, A., 2008. Informatsiini tekhnolohii v systemi innovatsiinoi osvity (Information technology in innovative education). *Vyshcha osvita Ukrainy*, 3(30), pp. 5-15.
2. Afanasiev, M., Romashova, Ya., 2010. Informatsiini tekhnolohii v navchalnomu protsesi (Information technology in educational process). *Vyshcha shkola*, 10, pp. 49-62.
3. Bilenchuk, P., 2013. Doktrynalni zasady pidhotovky vysokokvalifikovanykh yurystiv novoi heneratsii u XXI stolitti: zasoby, metody, tekhnolohii (Doctrinal principles of training highly skilled new generation of lawyers in the XXI century: tools, methods and technologies). *Viche*, 18.

4. Bochevar, A. H., 2016-last update, Multymediini tekhnolohii yak zasib formuvannia informatsiino-komunikatsiinoi kompetentnosti maibutnikh yurystiv (Multimedia technologies as means of formation of future lawyers' informative and communicative competence), [Homepage of Information Technologies and Learning Tools], [Online]. Available : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1422/1069>.
5. Bugaychuk, K. L., 2011-last update, Elektronnyi pidruchnyk: poniattia, struktura, vymohy (Electronic textbook: concept, structure, requirements), [Homepage of Information Technologies and Learning Tools], [Online]. Available: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/437/395>.
6. Guidelines for Open Educational Resources (OER) in Higher Education, 2015-last update [Homepage of UNESCO], [Online]. Available : <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002136/213605e.pdf>.
7. Holovko, S. H., 2010. Osoblyvosti rozroblennia ta vykorystannia zasobiv kompiuternoï pidtrymky u pidhotovtsi maibutnikh pravnykiv (Features of development and use computer support in training future lawyers). Law Journal "Air and Space Law". 4(17), pp. 129-133.
8. Hudyreva, O. M., 2010. Vprovadzhennia informatsiino-komunikatyvnykh tekhnolohii u navchalnomu protsesi vyshchoho navchalnoho zakladu (Implementation of information and communication technologies in the educational process of higher educational institution). Journal of Information Technologies in Education (ITE). 6, pp. 101-112.
9. Yasynska, S., Saiensus, M., 2011. Dosvid vykorystannia informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii navchannia (Experience with ICT learning). Vyshcha shkola. 5-6, pp. 27-32.
10. Zhuk, Yu. O. eds, 2012. Multymediini systemy yak zasoby interaktyvnoho navchannia (Multimedia systems as interactive learning tools). Kyiv: Pedahohichna dumka.